

Çağlarıyla Çatışanlar :

CHARLES DARWIN

(Schsewsbury 1809-1882 Kent)

Halil İbrahim GÖKTÜRK

Bir Heykelin Anlattıkları :

Londra'da İngiliz Bilimler Müzesinin (British Museum) giriş holünde kocaman bir heykel oturur. Sanki "düşünme" kavramının mermerleşmiş anıtıyla.. Neredeyse bir hayranlığın taşlaşmış kanıtı.. Öylesine sessiz, donuk işlevini sürdürür.. Ve bakarsınız, bir an olur ki o yüz "düşünce" oluvermiştir.. Anıt'ın yöresinden bir türlü ayrılamazsınız. Eserlerin, eylemlerin anası "Düşünme" nin kubbealtı âyinindeyiz artık.. Ha, O'nun yanında Roden'in "Düşünen Adam" ı belki biraz yapmacıksı kalır.

İşte o akpak anıt Darwin'dir. Nasıl ki "Yalnız taşan ırmaklar birbirleriyle birleşirlerse", çağdaşı Freud'un ilkin Darwin'e tutulması acaba bir rastlantı mı ola? Herikisinin de ortak yazgısı; peşpeşe insanların lânetine uğrayıştır. Ötesi her tür âfeti de göze alarak.. Hani "İnsan Türünün Kökeni" tartışılıp dururken, onu kendince bir türe bağlayana insandan sözetmemek yakışık alır mı? Hele O, "Doğaya karşı olan hiçbir şey uzun zaman yaşayamaz" ilkesini koyan biri olursa...

Darwin İngiliz Adalıdır. XIX. Yüzyılın ilk dokuzuncu yılında Schsewsbury'da doğar. Babası, Robert Darwin ciddi karakterli bir tıp doktoru.. Dedesi Erasmus Darwin'se, yine bir doktor olmakla birlikte şair, filozof, ve fizyolojist nitelikleriyle ünlü ansiklopedilerde yer alıyor. Sözü edilen en ünlü torun ise; böylesi eski, varlıklı ve gelenekli bir ailenin her tür kalıtım mirasına konmaktadır. Çocukluğu, Napoleon ordularının Avrupa'yı çılginca kana buladığı korkunç, fırtınalı yıllara rastlar. Sekiz yaşında anadan öksüz kalır. Çoğunlukla vakti, tekbaşına ata köşkünün geniş, yeşil bahçelerindeki oyunlarla geçer. Orman ve ağaçların dingin, ıssız, gölgeli doğasını dinler. Çözüne illşen ilginç bitki ve böcekleri toplar. Giderek aileiçi adı haylaz, yaramaz ve boşgezer'e çıkar. Katı dindar, hoşnudsuz babası arasına O'nu: "Kendine, ailene

utanç ve yüzkarası olacaksın!" diye azarlar. İçedönük, durgun çocuğu, inadına önce bir papaz okuluna verir. Sonuç, silme ilgisizlikle başarısızlıktır. Hemen yeniden yakınlarındaki başka bir yatılı okula yazdırırlar. Zar zor bu okulu sürdürürse de bütün dikkati yine böcekler çiçekler ve hayvanlar üstünde toplar. Gitgide yalnızlıklara dost, doğaya akraba olur.

Uzun Dünya Çevre Gezisi :

Ailesinde sinir hastalarıyla, bazı gariptiklerin bulunduğu söylenir. Kaçınılmaz hücre kromozomlarının soyaçekim cilvesi, insanda çelişkili sonuçlar gösterir: öncesiz, sonsuz sürgit bilmececi gibi. Delilikle deha'nın yakın akrabalığı nereden geliyor acaba? Bu yakın ilişki "Bilinmez" in hangi sayfasında gizlenmektedir? Baba , ata mesleği doktor olmasında diretir. Bu kez çocuğu Edinburg Tıp Fakültesine gönderirler. Hastalık konuları ve beden kesme, biçme operasyonlarından hiç hoşlanmaz, adeta tiksindir de.. O, alabildiğince kırların başıboş gezgincisi, bayırların amansız avcısıdır. Yalnız yeni biyoloji koleksiyonları durmadan artar, çoğalır. Çaresiz babası, oğlunu Cambridge'in dinsel eğitim okulu İsa'nın Kolejine yerleştirir. Burası başarısız zengin çocuklarının son kurtuluş yuvasıdır. Ama orada Darwin'in iki şey dikkatini çeker: "Doğa Tarihi" dersi ile botanik hocası Henslow'un içten teşvik ve dostluğu.. Artık Koleji bitirdiği zaman,

botanikle ilgili ve böcekler, kuşlar toplayan, onları samanla dolduran bir amatör uzmandır. (1831).

İlk kez eğilimlerine uygun, hoşlandığı bir yolun ağzındadır. Ama bilmediği birşey var: yaşayan canlıların, yani canlılığın ana kurallarına inen kapsamlı bir görüş yolunun köprübaşında oluşu... Oysa bu görüşleri yüzünden pekçoklarının sövgüsüne uğrayacaktır da.. Kendini yetiştirmek için ilgili kitaplara sarılır. Önce bilim ve sanatın doğurgan anası doğa tutkusuyla Humbolt'un "Bilimsel Gezi" kitabına doyamaz. Herchel'in "Doğa Felsefesi" nin sayfaları, içindeki taptaze heves ve meraklarını hepden ayağa kaldırırlar. Yine kitapta adı geçen Atlas Denizindeki gizlerle dolu "Tenerif" Adası renkli düşlerine girer. Günler peşpeşe sıralanırken önce aziz hocası Henslow'un yürekli, güçlü yardım elleri genç doğacıya yeni yükseliş ufukları gösterir. Bilimci hoca, nasıl bir bilgene kılavuzluk ettiğinin farkında bile değildir belki... Günümüzde yetenekli öğrencilerini hiç umursamayan binlerce kaygısız öğretmen yok mu? Kaldı ki onlara nice bilimsel olanaklar hazırlanabilir.

Bilimsel Serüven Gemisi:

Okul bitimi; gencin başında yirmiiki yaş yelleri esedursun.. O sırada İngiliz Deniz Bakanlığı, "Beagle" adlı bir gemiyi başındaki değerli bir kaptanıyla bilimsel amaçlı bir dünya gezisine hazırlar. Ereği özellikle dentzicilikle ilgili coğrafya araştırmaları yapmaktır. Belkide hızlı sömürgecilik politikasına bazı yararlar sağlamaktır. Aslında "Beagle" bir tür avköpeği ve tazi demektir, sözlükte. Seçkin yolcularını yine genel amacına uygun uzman kişilerden seçerler. Kurula bir de doğa uzmanının katılması gerekir. Henslow'un özel önerisiyle bu kişi öğrencisi Darwin olur. Genç Darwin dinin, bilime engel olmaya çağını bilecek kadar lâiktir. Öneriyi şükranla benimser, ama katı babasını yumuşatmak bukez sevgili dayısına düşer. Gemi, Amerika'nın güneyinden dolaşarak Hindistan yoluyla anayurda dönecektir. Böylece geminin dünya turu aralıksız beş yıl sürer (1831-1836). Papaz çömezinin gezi gözlemleri, yalnız doğa bilimleri ile biyoloji üstünde sapsız kalmaz. Yanısıra doğal değişim ve gelişimlerden insan toplumlarının da etkilendiğini sezinler; dönüştürme sezgi yöntemini şöyle anlatır: "Düşünme ve okuma konusu olarak yalnız gördüklerimle birlikte, konuma ilişkin görebileceğim başka şeyleri de seçerdim. İnancım o ki bilimde meydana getirdiğim şeyi yapmak için bana güç veren bu kapsamlı disiplini düzenidir." Gezi sırasında uğranılan sıcak ülke-

lerden derlediği bitki, böcek, taş ve metal koleksiyonlarını daha yolda iken İngiltere'ye gönderir.. Ki onların çoğundan eski Avrupa henüz habersizdir.. Özellikle Güney Amerika ve Galapagos takım adaları bilinmeyen ilginç yaratıklarla doluyken.. Rastlanan ormanlar, otlar, taşlar ve biyolojik varlıklar özenle incelenirler. Ayrıca oralarda yaşayan insan toplulukları ile, aralarındaki ilişkiler ve yine birbirlerine karşı açtıkları hayvanca yabansıl saldırılar gözden uzak tutulmaz. Oysa onlar da kendi insanoglu türündendirler. Kişisel bulgularına çağların ötesinden gelen, zamanın silemediği kaya fosillerini tanık gösterir. Demek ki böyleleri seçkinlerde sıradakilere göre bir fazlalık oluyor. Yani en heyecanlı gençlik yıllarını ülküsünce önemli saydığı bir düşün ve uğraşı yoluna harcamaktan çekinmiyorlar. Hatta çabaları beden sağlıkları pahasına olsa da.. Üstelik kan parazitleri vücudunu zehirleseler bile.. Her zorluk ve tehlike bağıra basılıyor.. Bilim adına ve jeolojik, bitkisel, hayvansal araştırma ve gözlemler uğruna... Bir aralık daha on yıl öncesi gömülen bir ölüyle ünlenmiş Sente-Helen'e adasına uğurlar. Orada Tekbaşına cihanı fethetmiş büyük Napoleon'u düşünür. Meğerse kendisinin yükseleceği bilim rütbesini asla kestiremez. Tâ ki soyu tükenmişlerle, hâlâ yaşayanlar arasında... Biyografilerimizden aşmadan, biz hemen hikâyemize dönelim:

Uzun bilimsel dünya turu 1836'nın bir gün akşamı Britanya Adasında son bulur. Sadece çok sevdiği neş'eli Cambridge'ini, eskisinden daha az şen görür. Oysa değişen şehir değil, kendisidir. Ne olmuştu kırların o avare çocuğuna?.. Jeolojik bulgularıyla, türlü taş, maden ve bitkilerden oluşan koleksiyonlarını düzenler. Notlarıyla gözlemlerini bir senteze varmak üzere sıraya kor. Devletin yardım borcunu ödemek için "Araştırmaların Günlüğü" ile gözlemlerinden toplanan nefis ilk kitabını bir yıl sonra yayınlır.

Maymundan mı? Yoksa Canavardan mı Geliyoruz?

Tam o sırada Darwin'e Jeoloji Derneğinin Sekreterliğini onurla sunar. Ardından çok sevdiği ve en yakın dostu saydığı dayısının kızı ile evlenir. Toplam on çocuğu dünyaya gelir. Bunlardan yedisini uzun ömürlü olur. Bilim tutkusu öylecene ileridir ki öz çocuklarını bile herhangi bir canlı varlığı incelemesine gözlemler. Öte yandan yayınladığı kitap ve makaleleriyle ünü ve görüşleri yeryüzüne yayılır. Dönemin tanınmışlarıyla toplantılar bir ödev haline gelir. Nitekim ünlü "Kahramanlar" eserinin yazarı Carlyle'in de

katıldığı bir yemek derin bir sessizlik içinde geçer. Sonunda çağrılılardan biri, Carlyle'e şakayla karışık, "Suskunluğun övüncü üstüne bunca uzun söz söylediğinden dolayı teşekkür eder."

Bilginimiz, doğayla dostluğa alışkındır. Onun görkemli suskunluğu, derin dinginliğinin hayran sarhoşu.. Gürültülü Londra'dan hoşlanmaz. Yakinlerindeki Down köyüne yerleşir, kalır. Öyle bir ömür ki tıpkı bir saat düzeniyle işler.. Sanki kocaman bir koza yaşantısında.. İlle de başlıca zevki düşünmek ve yazmak olunca.. Ama bu tekdüze, ıssız, dingin yaşam, az sonra "Evrim Kuramı" nın sert tepkisiyle bütün dünyayı karşısına alacaktır. Geziden yirmiiki yıl sonra basılan "On The Origin of Species = Türlerin Kaynağı" adlı eseri bir bomba gibi patlar. Tüm ülkelerde geniş, sürekli yankılar, İngiltere'de şaşkınlık uyandırır. Çünkü orada insanoglunun bir tür maymundan geldiğini ileri sürer. Çok yönlü tartışmalar alır, yürür. Oysa o, "Durmak dumura uğramaktır" tezine uyarak kış - yaz hiçbir gün kirlardaki günlük yürüyüşlerini sarsaklamaz. Yayınlarıyla "Evrim Kuramı" nın koza örgülerini giderek sıklaştırır. Bitki ve hayvanların davranışlarının aralıksız gözleminden bir yerlere varır.. Ki canlıların sürdürdüğü savaşım ilkesi belirlenmeye başlar; Geçerli koşullara uyabilenler korunacaklar. Yeteneksiz ve elverişsizler yokolacaklardır. Bu, yeni türlerin oluşumunu yaratan düğümün sonucudur. Böylece teorinin arkası geliyor: "Doğal Ayıklanma"... Ayakta kalanlar bir bilinmez yazıyla değil, çevre koşullarının etkisini paylaşırlar. Nitekim Bilgin, böylesi görüşleriyle günümüzün "Çevre Korunması" (Ekoloji) biliminin temelini de atmıyor mu?

Düpedüz insan türünün, adına "Hipokantrepus" dediği bir cins maymundan geldiğinde, üstler diretir. Çağımızın değişiyse yeryüzünde 182 tür maymun varmış. Acaba 183 üncü türünün akıllı ve kılsız bir tür olması neden kendilerini şaşırtıyor? Kaldı ki henüz ilkel insanın doğa ve hemtürüyle savaşında ve bugünkü akıllı insanla sadece ellerindeki silahlar değişmiştir, daha öldürücü ve yokedicisi olarak... Zira modern silahlarla canavarca savaşlar, birbirinin etini yemeden öldürmeler şimdi hâlâ sürüp gitmiyor mu? Hangi akıl farkıyla konuşuyoruz? Bilimin öteki kollarıyla birlikte kilise de O'nun üstüne çullandır adeta... Sanki "Birlik" olmuşcasına?!

Öncesi Bir Varmış, Bir Yokmuş?

Darwin'den öncede Anadolu filezofları Evrim kuramı üstünde kafa yormuşlar. Milet'li Anaximandré, yakın çağdaşı Empedockles ve Efes'li

Tarihçi Herodot ilk yaşamın balıklarla başladığını, sonra ötekilerin oluştuğunu, doğada bir çabalama ve direnme yasasının varlığını sırasıyla vurgularlar. Gitgide takvim, büyük şair, filezof Goethe'ye değin gelir dayanır (1790). Şair, "Her canlı varlıkta başlıca iki güç vardır: biri içten özel biçime eğilim ötekisi aşamalı gelişmedir." der. Fransız Lamarck, benzer görüşleri yineler. Adına "Evrimsellik veya Darwincilik" denilen kuram kısaca iki anayasaya dayanır: a — Yaşam savaşı, b — Doğal ayıklanma... Türlerin değişebilirliğinin nedeni: "Olsa, olsa yaşam koşulları ve zorluklarından ibarettir." derken "Yine kâr sağlamayan bir organ olduğu gibi kalır ve yararsız güçleri hareketsiz bir duruma getirir. "Gerçek savını ekler. Yetkinlik, yaşantı koşullarına uyum oranısıyla ölçülür. Doğal ayıklanma yine doğadaki dengeyi sağlar. Malthus'da onu esinleyen görüşler ileri sürer. Ama bu görüşleriyle, geleneksel din kitaplarındaki tüm canlıların belli cins ve sayılarının değişmezliği ve "yüce yaratık insanın" bir tür melek yaratıldığı doğmalarına ters düşer. Hele evrim zincirinin halkaları yosundan balığa, balıktan sürüngen, sürüngenden iri omurgalılara, maymuna ve insana uzanmaktadır. Hani akıllı olduklarını iddia edenler, hayvanca saldırılarını kaldırıp insanlık mabedini kurmadıkça bu dizinin son halkası olarak kalacaklardır. Çünkü evrim teorisinin oluşumunda milyonlarca, milyarlarca yıllık sayılar konuşmaktadır. Ne var ki Darwin kendisinin "Bilinmezci" lardan olduğunu itiraf eder. Galiba ilk canlının doğuşu bilimsel olarak ispatlanadek bu tartışmalar sürüp gidecektir.

İlk Kaynak Bilgi

Bir yaşam veya görüş öyküsü verilirken onun belli çizgi ve temelleri üstünde durmamak eksiklik olur. Sanki Pasteur'ün bir sözü Darwin'in üstüne tıpatıp oturmaktadır: "Gözlem alanında rastlantı, şans ancak hazırlanmış bir fikriyata yardımcı olur." Kısaca, dehâlarda buluşlarını, görüşlerini anlayacak elverişli çevre koşulları ile zamanla dengesini sezme niteliğine sahiptirler. Başlangıçta pek genç bilgin aday; geziye yanında tek kitapla çıkmıştı: Leyell'in "Jeoloji Prensipleri". Yazar, yeryüzünün cansız kısmının çeşitli tufanlarla yaratılmadığını, dünyanın ancak sürekli gelişimleri izleyen bir "birlik ve bütünlük" süreci gösterdiğini belirtir. Ne var ki dincilerin, ortodoksların amansız lânetini çeken bilgin, kendisini şöyle savunur: "Bakıcısını kurtarmak için yaşamını feda eden bir maymundan dünyaya gelmeyi; düşmanını şehit etmekten zevkalan ve vicdan azabı duymaksızın çocuğunu, kardeşini

öldüren, kadınlarına cariye davranışı uygulayan ve kendisi de korkunç, saçma doğmaların tutsağı olan bir vahşiden gelmeye üstün tutarım.”.

Gel gör ki Leyell'in varsayımı ve Lamarck'ın görüşü Darwin'in kuramına uygulandığı zaman da yöntem yanlış sonuç vermiyor. Hani doğa dışında insan var mı ki? Eşdeğişle insanlar da doğa koşulları altında, hem doğayla ve hem de birbirleriyle sürekli tutku ve yaşam kavgası vermiyorlar mı? İşte bu savaşımın sonucunda düşüncelerini, biçimlerini, hatta renklerini bile değiştirmiyorlar mı? O halde çevre koşulları, canlınin içel yetenek gücü, doğal ayıklanma derken türler içinde ve arasında bitmez tükenmez bir sonsuz yarışmadır sürüp gidiyor Sürgit Ölüm-Dirim kavgası halinde... Ne zaman bitecek bu kavga? Milyonluk yıllar uzanmaktadır araya... Ama biz kavganın bitmeyeceğine göre hazırlanmalıyız...

Bir Portrenin Sonu :

Zamanın kaçınılmaz sert dalgaları yaşlı ve yalnız düşünmek ve yazmaktan yorgun düşen Darwin'in beden gücünü azaltır. En sonunda XX. yüzyıla onsekiz yıl kala gözlerini yaşama yumar.

Çocukları O'nu en çok sevdiği küçücük köyünün kırsal toprağına vermek isterler. Ama İngiliz parlamentosu, şaşmayan vefa ölçüsüyle ulusun büyük evladının ölüsüne sahip çıkar. O bilim adamını yalnız büyüklere, kahramanlara özgü Westminster kilisesine ve dahası da Newton'un yanına onurla gömdürürler. Böylece sessizliğin koynunda, dinginlikle akan bir bilim canlısının romanı son bulur. Ama görüşlerinin yankıları hâlâ süreceye benzer.

O'nu böyle kısa bir biyografi portresinde tüm çizgileriyle belirtmenin güçlüğüünü ancak bilenler takdir ederler. Biz sadece bilmek isteyenler için hani yüce insanlık ölküsü bayrağını yükseltmeyi özleyenler için kısaca özetledik... O kadar...

Varsın insanlığın "Köken"i, "Soyacağı" tartışmaları süre dursun... İsterseniz, bir İran şairinin dediğı gibi, "Bizim hayatımız bir kitaba benzer, ki ilk ve son sayfaları kopmuştur." dizeleriyle satırlarımızı bitirelim mi?

KAYNAKLAR :

a — Dr. Galip Ata, 1951. b — İngiliz ve Amerikan K. Heyeti Kitaphıkları v.b.

● *Her çilgin yanıtı bulunamayan birçok sorular sorabilir.*

Cardinal NEWMAN

● *İnsana büyüklük veren şey düşüncedir.*

Blaise PASCAL

● *İnsanın mutsuz olmasının sırrı, mutlu olup olmadığını düşünenecek kadar boş vakti olmasıdır.*

Bernard SHAW

● *Ben haklı olmayı başbakan olmaya tercih ederim.*

Henry CLAY

● *Mantıksız gerçekler, mantıklı yanlışlardan çok kez daha zararlı olabilir.*

Thomas Henry HUXLEY

● *Hiç bir insan eğlenirken iki yüzlü olamaz.*

Samuel JOHNSON